

Κωστής Κοκκινόφτας

Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου

Η «ΚΡΥΠΤΗ ΤΩΝ ΦΙΛΙΚΩΝ» ΣΤΟ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

Σύμφωνα με τον πρωτοπόρο ιστορικό για τα γεγονότα του 1821 στην Κύπρο Γεώργιο Κηπιάδη στο βιβλίο του «Απομνημονεύματα των κατά το 1821 εν τη νήσω Κύπρω τραγικών σκηνών» (Αλεξάνδρεια 1888), ο Εθνομάρτυρας Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός (1810-1821) φιλοξένησε τους απεσταλμένους της Φιλικής Εταιρείας στο νησί σε χώρο, που βρισκόταν στο κτήριο της παρακείμενης στο αρχιεπισκοπικό μέγαρο Ελληνικής Σχολής¹, όπου από το 1893 στεγάζεται το Παγκύπριο Γυμνάσιο. Για τον λόγο αυτό, στις 9 Ιουλίου 1954, επέτειο του απαγχονισμού του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού και της σφαγής των υψηλόβαθμων κληρικών και των προεστών του τόπου, εντοιχίστηκε στην «Κρύπτη των Φιλικών», όπως αποκαλείται ο υπόγειος αυτός χώρος, από τον «Ελληνικό Πνευματικό Όμιλο Κύπρου» αναμνηστική πλάκα με την επιγραφή: «ΕΙΣ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ ΤΗΣ ΕΝ ΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ / ΣΧΟΛΗ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ / ΚΥΠΡΟΥ ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΠΑΡΑΜΟΝΑΣ ΤΗΣ / ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821 ΠΑΡΑΣΧΕ / ΘΕΙΣΗΣ ΕΙΣ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ / ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ Ο / ΜΙΛΟΣ ΚΥΠΡΟΥ ΤΗΝ ΠΛΑΚΑ ΤΑΥΤΗΝ ΕΝΕΤΟΙΧΗΣΕ / ΤΗ 9η ΙΟΥΛΙΟΥ 1954».

Τα αποκαλυπτήρια της πλάκας έγιναν από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ', παρόντων του Γενικού Προξένου της Ελλάδας στην Κύπρο Ανδρέα Παππά και πλήθος κόσμου², αμέσως μετά που ο πρόεδρος του Ομίλου Κωνσταντίνος Σπυριδάκης εκφώνησε ομιλία για την

1. Γεώργιου Κηπιάδη, *Απομνημονεύματα των κατά το 1821 εν τη νήσω Κύπρω τραγικών σκηνών*, Αλεξάνδρεια 1888, σ. 12.

2. «Συγκέντρωσις επί τη Επετειώ της 9ης Ιουλίου 1821», *Δελτίον Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου* (1953-1954), σ. XIII.

προσωπικότητα και τη θυσία του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού στη μεγάλη αίθουσα του Παγκυπρίου Γυμνασίου³.

Επίσης, στις 10 Δεκεμβρίου 1992, εντοιχίστηκε και μία δεύτερη αναμνηστική πλάκα με την ευκαιρία της ανακαίνισης της «Κρύπτης των Φιλικών», στα πλαίσια των εορτασμών των εκατοντάχρονων του Παγκυπρίου Γυμνασίου, που φέρει την επιγραφή: «ΕΙΣΟΔΟΣ ΚΡΥΠΤΗΣ ΟΠΟΥ / Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΥΠΡΟΥ / ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ / ΦΙΛΟΞΕΝΗΣΕ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΥΣ / ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ»⁴. Κατά την τελετή αποκάλυψης της πλάκας ο διευθυντής του Σχολείου, Γεώργιος Χατζηκωστής, εκφώνησε σχετική ομιλία, υπογραμμίζοντας την ιστορικότητα του χώρου και της συσχέτισής του με τους Αγώνες των Ελλήνων για ελευθερία. Αναφέρθηκε ακόμη στη χρονολόγησή του από τους μεσαιωνολόγους στον 14ο αιώνα, σύμφωνα με τους οποίους αποτελούσε ουναποθήκη ή στέρνα παρακείμενης Μονής, από την οποία σώζεται μέχρι τις μέρες μας ο ναός του Αγίου Ιωάννη⁵.

Άμεσα συνδεδεμένες με την «Κρύπτη των Φιλικών» είναι και οι σήραγγες, οι οποίες, όπως υποστηρίζεται από τους θρύλους και τις παραδόσεις των παλαιότερων κατοίκων της Λευκωσίας, τη συνέδεαν με τα υπόγεια της Αρχιεπισκοπής, δηλαδή του παλαιού της κτηρίου, όπου σήμερα στεγάζεται το «Εθνογραφικό Μουσείο Κύπρου», και δημιουργούσαν ένα σύμπλεγμα υπόγειων δρόμων και καταφυγίων κάτω από την πόλη. Σύμφωνα με τις τοπικές

3. Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, «Ο Εθνομάρτυς Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός (Η προσωπικότης και η θυσία του). Λόγος επί τη επετείω της 9ης Ιουλίου 1821, λεχθείς εν τη μεγάλη αιθούση του Παγκυπρίου Γυμνασίου την 9ην Ιουλίου 1954», *Δελτίον Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου* (1953-1954), σ. 17-36 [= *Μελέται, Διαλέξεις, Λόγοι, Άρθρα*, τ. Α-1', *Ιστορικοφιλολογικαί Μελέται και Διαλέξεις*, Λευκωσία 1972, σ. 297-317].

4. Βλ. Γεώργιου Χατζηκωστή (επιμ.), *Επιγραφές και επιγράμματα στο Παγκύπριο Γυμνάσιο*, Λευκωσία 1992, σ. 68-70· Ιεράς Βασιλικής και Σταυροπηγιακής Μονής Μαχαιρά (έκδ.), *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός. Ο Μάρτυρας της πίστεως και της πατρίδος (Φωτογραφικόν Λεύκωμα)*, Κύπρος 2008, σ. 70-73, όπου σε αμφοτέρω τα ανωτέρω έργα παρατίθενται φωτογραφίες της κρύπτης και των σχετικών επιγραφών.

5. Γεώργιου Χατζηκωστή, «Ομιλία κατά την αποκάλυψη αναμνηστικής πλάκας στην "Κρύπτη των Φιλικών", 10 Δεκεμβρίου 1992», *Πνευματική Κύπρος* 370 (1993), σ. 81-83.

παραδόσεις, τις οποίες ο Κύπριος δημοσιογράφος Θεμιστοκλής Θεοχαρίδης ενσωμάτωσε στο έργο του «Δύο σκηναί της κυπριακής ιστορίας» (Λάρνακα 1884), ο Κύπριος αγωνιστής Α. (= Απόστολος, το πραγματικό του όνομα είναι Χαράλαμπος) Μάλης βρέθηκε στο νησί τις παραμονές της Επανάστασης του 1821, όπου, ύστερα από πολλές περιπέτειες και περιπλανήσεις στις δαιδαλώδεις αυτές σήραγγες, εντόπισε σε υπόγειο χώρο κάτω από το τζαμί του Μισερίκου θησαυρό, τον οποίο πήρε μαζί του για να χρησιμοποιηθεί για τις ανάγκες των Ελλήνων αγωνιστών σε όπλα και πολεμοφόδια⁶.

Σύμφωνα με άλλες παρόμοιες παραδόσεις, η «Κρύπτη των Φιλικών» χρησιμοποιήθηκε ως κρυψώνας του Κωνσταντίνου Κανάρη, όταν αφίχθη στο νησί, τον Ιούνιο του 1821. Ο Έλληνας πυρπολητής συναντήθηκε τότε στο αρχιεπισκοπικό μέγαρο με τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό, ο οποίος τον οδήγησε, μαζί με τους συντρόφους του, μέσω υπόγειων στοών, στην Κρύπτη αυτή. Την επομένη ο Αρχιμανδρίτης της Αρχιεπισκοπής Μελέτιος, κατ' εντολήν του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού, μαζί με τον Κύπριο αγωνιστή Απόστολο (= Χαράλαμπο) Μάλη και δύο Σπετσιώτες ναυτικούς, οι οποίοι συνόδευαν τον Κανάρη, κατήλθαν στις μυστικές υπόγειες στοές της Λευκωσίας και εντόπισαν κρυμμένο βενετσιάνικο θησαυρό κάτω από το τζαμί του Μισερίκου, το οποίο παλαιότερα ήταν χριστιανικός ναός. Ακολούθως, μετέφεραν τον θησαυρό στη Μονή της Αχειροποιήτου και από εκεί στο λιμανάκι της Λαπήθου «Ασπρόβρυση», από όπου τον φόρτωσαν στα ελληνικά καράβια για τις ανάγκες του Αγώνα⁷.

Οι ανωτέρω παραδόσεις και τα όσα καταγράφηκαν εκ στόματος γερόντων για τη σύνδεση της «Κρύπτης των Φιλικών» και των υπόγειων στοών της Λευκωσίας με την ιστορία της πόλης, και ειδικότερα της συμβολής της Κύπρου στην Ελληνική Επανάσταση του 1821, αποτέλεσαν αντικείμενο μελέτης από διάφορους συγγραφείς, αφού πρόκειται για ένα ζήτημα

6. Βλ. Θεμιστοκλή Θεοχαρίδη, *Δύο σκηναί της κυπριακής ιστορίας*, Λάρνακα 1884, ιδίως στις σελ. 94-113.

7. Κώστα Σιακαλλή, «Άγνωστες σελίδες της Κυπριακής Ιστορίας. Ο Κανάρης στην Κύπρο. Η στάση του Θεόφιλου Θησέα εις την Λάρνακα», εφημ. *Κύπρος*, 20.6.1966, 27.6.1966, 4.7.1966, 11.7.1966 [= Κώστα Π. Κύρρη, *Χρονικά της Λαπήθου* 1,ii (1971), σ. 170-188].

με μεγάλη ιστορική σημασία⁸. Κατεδείχθη δε ότι η Κρύπτη και οι διάφορες άλλες παρακείμενες υπόγειες στοές αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της ιστορίας και της παράδοσης του τόπου. Κατά συνέπεια, η συντήρηση και ανάδειξή τους αποτελεί επιτακτική υποχρέωση των νεότερων και συμβάλλει στη διαφύλαξη της ιστορικής μνήμης των Ελλήνων της Κύπρου και των άρρηκτων δεσμών του νησιού με την Ελλάδα.

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της Εκκλησίας της Κύπρου *Απόστολος Βαρνάβας* 82 (2021) 212-215.

8. Ενδεικτικά βλ. Ιάκωβου Κυθρεώτη, «Οι κρύπτες-σήραγγες της Λευκωσίας και η χρήση τους το 1821», *Φιλολογική Κύπρος* (1987), σ. 187-191.